

BADIIY ADABIYOTDA GUL TIMSOLI

Nishonboyeva Durdona Iqboljon qizi

Farg`ona davlat universiteti filologiya fakulteti

O`zbek tili yo`nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek va jahon badiiy adabiyoti hamda folklorida “gul” obrazining tarixiy rivojlanishi, ma’no qatlamlari va badiiy-estetik vazifalari tahlil qilinadi. Gul obrazi xalq og‘zaki ijodida tabiat go‘zalligi, sevgi va baxt timsoli sifatida namoyon bo‘lsa, mumtoz adabiyotda u ishqiy-falsafiy va ilohiy ramzga aylangan. Yangi va zamonaviy adabiyotda esa gul obrazi insoniy tuyg‘ular, Vatan go‘zalligi va ruhiy kechinmalar ifodasiga aylanadi. Maqolada folklor namunalari, mumtoz shoirlar ijodi hamda zamonaviy adabiyotdagi gul obrazining o‘ziga xos jihatlari qiyosiy tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar : Gul obrazi, folklor, ramz, ishq, go‘zallik, tabiat, mumtoz adabiyot, zamonaviy adabiyot, xalq ijodi, estetik timsol.

Annotation : This article explores the historical development, artistic-aesthetic features, and symbolic meanings of the “flower” image in Uzbek and world literature as well as folklore. In oral folk tradition, the flower represents nature’s beauty and love, while in classical literature it symbolizes divine love and philosophical meanings. In modern literature, the flower image expresses human emotions, homeland beauty, and psychological states. The article also provides a comparative analysis of folklore examples and the works of Eastern and Western literary figures.

Keywords: Flower image, folklore, symbol, love, beauty, nature, classical literature, modern literature, oral tradition, aesthetic symbol.

Аннотация : В данной статье рассматриваются историческое развитие, художественно-эстетические и символические значения образа “цветка” в узбекской и мировой литературе, а также в фольклоре. В устном народном творчестве цветок символизирует красоту природы и любовь, в классической литературе — божественную любовь и философские смыслы. В современной литературе образ цветка отражает человеческие чувства, красоту Родины и психологические состояния. В статье также проводится сравнительный анализ фольклорных примеров и произведений восточных и западных авторов.

Ключевые слова : Образ цветка, фольклор, символ, любовь, красота, природа, классическая литература, современная литература, устное народное творчество, эстетический образ.

Badiiy adabiyot va folklorda obrazlar inson hayoti, his-tuyg‘ulari va dunyoqarashini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Shunday obrazlardan biri — gul obrazi bo‘lib, u deyarli barcha davr adabiyotida uchraydi. Gul — tabiatning eng nozik va go‘zal mahsuli sifatida inson ongida doimo go‘zallik, muhabbat, bahor, hayot va ba‘zan o‘tkinchilik timsoli sifatida yashab keladi. Folklorda u oddiy hayotiy tasvir bo‘lsa, mumtoz adabiyotda ramziy va falsafiy mazmun kasb etadi. Xalq og‘zaki ijodi — folklor gul obrazining eng qadimiy shakllaridan biridir. Xalq qo‘shiq-lari, ertaklar, maqollar va topishmoqlarda gul obrazi juda keng qo‘llaniladi. U asosan go‘zallik, bahor, poklik va ishq-muhabbat ramzi sifatida talqin qilinadi. Xalq og‘zaki ijodida gul faqat o‘simlik emas, balki chuqur ramziy ma’noga ega bo‘lgan badiiy vositadir. Xalq qo‘shiq-lari va dostonlarda gul ko‘pincha sevikli yor (ma’shuqa) obraziga qiyoslanadi. Oshiq esa bulbul sifatida tasvirlanib, uning gulga intilishi orqali insoniy tuyg‘ular bayon etiladi. Folklorda gulning rangi ham alohida ahamiyatga ega:

- Qizil gul: Ishq-muhabbat, olov va hayotiy energiya.
- Sariq gul: Hijron, ayriliq va sog‘inch ramzi.

Gul va Bulbul juftligi

Bu juftlik folklorda va mumtoz adabiyotda eng barqaror obrazlar tizimini tashkil etadi. Bulbul — sadoqatli oshiq, gul esa goh vafodor, goh bevafo yor sifatida namoyon bo'ladi. Bu obrazlar askiya, ertak va xalq qo'shiqlarida voqelikni badiiy anglash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Folklorda boychechak va binafsha faqat bahoriy gullar emas, balki qadimiy mifologik qarashlar va insoniy tuyg'ularni ifodalovchi chuqur ramziy obrazlardir.

Boychechak: Muqaddas xabarchi va hayot ramzi. Boychechak o'zbek folklorida qishning tugashi va tabiatning uyg'onishini bildiruvchi ilk darakchi hisoblanadi. "Boy" so'zi qadimiy turkiy tilda "muqaddas", "chechak" esa "gul" degan ma'nolarni anglatadi, ya'ni bu — "muqaddas gul"dir." Boychechak" nomli maxsus mavsumiy marosim qo'shig'i mavjud bo'lib, unda bolalar uyma-uy yurib bahor kelganini xabarlashadi. Qo'shiqdagi "Qattiq yerdan qatrab chiqqan boychechak, Yumshoq yerdan yumalab chiqqan boychechak" misralari uning matonati va hayotga bo'lgan intilishini ifodalaydi. Ilk boychechakni ko'rgan kishi uni ko'ziga surtishi (ko'z yoshlanmasligi uchun) va shunday kunlarga yetkazganiga shukrona keltirishi qadimiy odatlardandir.

Mumtoz adabiyotda gul obrazi

Mumtoz adabiyotda gul obrazi shunchaki o'simlik emas, balki chuqur falsafiy, tasavvufiy va estetik mazmun yuklangan murakkab ramz hisoblanadi. Sharq she'riyatida u asosan go'zallik, ilohiy jamol va ma'shuqa timsoli sifatida namoyon bo'ladi.

- Ma'shuqa jamoli: Gul — sevikli yorning yuzi, latofati va go'zalligi ramzi.

Masalan, g'uncha ma'shuqaning kulgichi yoki og'ziga, tikan (xor) esa uning jafosi yoki raqibga qiyoslanadi. Ilohiy tajalliy (Tasavvufiy ma'no): Tasavvuf

she'riyatida gul Oллоh go'zalligining namoyon bo'lishi deb qaraladi. Oshiq (bulbul) gulga intilishi orqali aslida Haq jamoliga erishishni orzu qiladi.

•O'tkinchi dunyo ramzi: Gulning umri qisqaligi sababli, u ko'pincha dunyoning foniyligi, hayotning o'tkinchi ekanligi haqidagi falsafiy o'y-fikrlarga ishora qiladi.

Shoirlar ijodida gul timsollari:

•Alisher Navoiy: Gul obrazini ham zohiriy (tashqi go'zallik), ham botiniy (ilohiy mazmun) ma'nolarda yuksak mahorat bilan qo'llagan. Navoiy asarlarida lola, nargis, rayhon kabi gullarning har biri alohida ramziy vazifani bajaradi (masalan, nargis — ko'z, lola — ishq o'tida yongan yurak).

•Bobur: Uning lirikasida gul obrazi hayotiy zavq, tabiat go'zalligi va lirik qahramonning ruhiy kechinmalari bilan uyg'unlashgan.

•Atoyi va Lutfiy: Bu shoirlar g'azallarida gul ko'proq dunyoviy go'zallik va yor tavsifi uchun xizmat qilgan.

*"Gul yuzung dahr ichra bir bog'i eramdir, ey ko'ngil,
Bulbuling ul bog' aro gulyuzli sham'i anjuman."*

Ma'nosi: Sening gul yuzing bu dunyoda xuddi Eram bog'idek go'zaldir, mening ko'nglim esa u bog'da sening jamoling atrofida aylanuvchi parvonadir. **Lola** — Ishq dog'i ramzi. Mumtoz she'riyatda lola o'rtasida qora dog'i bo'lgani uchun "bag'ri dog' oshiq" (ishq o'tida yuragi kuygan) ramzi hisoblanadi:

*"Lola ruxsoringda ko'rdim xol-u g'amzang dog'ini,
Ul sababdin loladek bag'rim mening dog' o'lmish."*

Bu yerda yorning yuzidagi xoli (dog'i) oshiqning bag'rida ishq olovidan hosil bo'lgan dog'ga o'xshatilyapti.

Nargis — Ma'shuqa ko'zi. Nargis guli o'zining tuzilishi (o'rtasi ko'z qorasiga, atrofi oqiga o'xshashi) sababli doimo "mast ko'z" yoki "boquvchi ko'z"ga qiyoslanadi:

*"Nargisi mastu ko'zi xumori shamshoding sening,
Jon olib, ko'ngil buzarda misli jalloding sening."*

Gul va Tikan (Xor) — Shodlik va G'am. Mumtoz adabiyotda gul va tikan (xor) ajralmas juftlikdir. Gul — visol va shodlik bo'lsa, tikan — hijron va raqibdir. Yevropa adabiyotida gul obrazi antik davrdan hozirgacha boy tarixiy-madaniy va ramziy mazmun kasb etib keladi. Sharq adabiyotidan farqli o'laroq, bu yerda gullar ko'proq xristian ikonografiyasi, antik mifologiya va "gullar tili" (floriografiya) orqali talqin qilinadi.

Atirgul (Rose) — Murakkablik va Ziddiyat timsoli. Atirgul G'arb adabiyotida markaziy o'rin tutadi:

- Antik davr: Yunon va Rim mifologiyasida Afrodita (Venera) bilan bog'lanib, sevgi va go'zallik ramzi bo'lgan.

O'rta asrlar: "Atirgul haqida roman" (Le Roman de la Rose) asarida u ma'shuqa va erishish qiyin bo'lgan ideal timsoli sifatida keladi.

- Diniy ramz: Xristianlikda oq atirgul Bibi Maryamning pokligini, qizili esa Isoning to'kilgan qoni va shahidlikni anglatadi.

- Siyosat: Angliya tarixidagi "Alvon va Oq atirgul urushlari" sababli u hokimiyat va sulolaviy sadoqat ramzi bo'lib qolgan.

Nargis (Narcissus): O'ziga mahliyo bo'lish va takabburlik ramzi (antik mifologiya asosi).

Ko'knori (Poppy): Xotira, uyqu va urushda halok bo'lganlarni eslash timsoli.

Moychechak (Daisy): Aybsizlik va yoshlik beguborligi.

Yangi davr adabiyotida gul obrazi

Yangi davr adabiyotida (XIX asr oxiri — XX-XXI asrlar) gul obrazi o‘zining an’anaviy go‘zallik va ishq ramzi bo‘lish doirasidan chiqib, murakkab psixologik, ijtimoiy va hatto isyonkor ma’nolarga ega bo‘ldi. Bu davrda gul endi faqat estetik zavq manbai emas, balki inson ichki dunyosining og‘riqlari yoki jamiyat muammolarini aks ettiruvchi ko'zguga aylandi. Yangi davr boshida gul "shafqatsiz" go'zallik ramzi sifatida namoyon bo'ldi.

- Sharl Bodler ("Yovuzlik gullari"): Bu yerda "gul" tushunchasi an’anaviy poklikdan butunlay uzoqlashadi. Shoir gunoh, azob va ruhiy tanazzulni "gul" deb ataydi. Go'zallik va yovuzlikning birlashishi yangi davr estetikasini belgilab berdi.

- Oskar Uayld: Uning asarlarida gullar o'ta nafis, ammo sovuq go'zallik timsoli (masalan, "Dorian Grey portreti"dagi sarg'aygan liliyalar yoki "Bulbul va atirgul"dagi qon evaziga ochilgan gul).

Modernizmda (O'zlikni anglash)

XX asr adabiyotida gul obrazi inson ongining lahzalik kechinmalarini ifodalaydi.

- Virjiniya Vulf ("Missis Dellouey"): Roman "Klarissa Dellouey gullarni o'zi sotib olmoqchi bo'ldi" degan jumla bilan boshlanadi. Bu yerda gullar ayolning mustaqilligi, o'z hayotini o'zi boshqarishi va o'tkinchi vaqt ichidagi go'zallikni tutib qolish istagi ramzidir.

- Marsel Prust: Uning asarlarida gul (ayniqsa, do'lana) o'tmishni, bolalik xotiralarini uyg'otuvchi "psixologik kalit" vazifasini o'taydi.

O'zbek yangi adabiyotida (Jadidlar va undan keyin)

O'zbek adabiyotida gul obrazi milliy uyg'onish va ozodlik ramziga ko'chdi.

•Cho'lpon: Uning she'riyatida gul — erk istovchi ko'ngil yoki kishanlangan Vatan ramzi. Masalan, "Binafsha" she'rida u mazlum xalq yoki erkini yo'qotgan shaxs qismatini tasvirlaydi.

•Oybek: Gul obrazi tabiat va inson o'rtasidagi nozik psixologik bog'liqlikni, hayotning abadiy yangilanishini ifodalaydi.

Postmodernizm va zamonaviy talqin

Hozirgi adabiyotda gul ko'pincha ekologik fojia yoki sun'iylik ramzi sifatida keladi. Gul endi tabiiy narsa emas, balki texnologik dunyoda saqlab qolingan "mo'rt haqiqat" sifatida tasvirlanadi (masalan, distopik asarlarda). Xulosa qilib aytganda: Agar klassik adabiyotda gul "qanday go'zal!" deyish uchun xizmat qilgan bo'lsa, Yangi davr adabiyotida u "men kimman?", "bu dunyo nega bunday shafqatsiz?" degan savollarga javob izlash uchun xizmat qiladi. Gul obrazi badiiy adabiyot va folklorda eng barqaror va ko'p qatlamli obrazlardan biridir. U qadimgi xalq ijodida hayotiy timsol bo'lgan bo'lsa, mumtoz adabiyotda ilohiy ma'no kasb etgan, zamonaviy adabiyotda esa inson ruhiy olamining ifodasiga aylangan. Gul obrazi insoniyat estetik tafakkurining rivojlanishi bilan birga o'z ma'no doirasini kengaytirib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

1. Karimov, N. O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Mirzayev, T. Folklor va xalq og'zaki ijodi. Toshkent: Fan nashriyoti.
3. Jumaboyev, M. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent: O'zbekiston.
4. O'zbek xalq ertaklari va qo'shiqlari to'plami. Toshkent: Yosh gvardiya nashriyoti.
5. Hozirgi o'zbek she'riyati antologiyasi. Toshkent: Sharq.